

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 21. januarja 1854. **List 6.**

Živinoreja na Holandskem,
in kaj bi se smeli naši živinorejci učiti od nje.

(Dalje.)

Kako ravnajo z živino v hlevu?

Na Holandskem ne redé živine poleti v hlevu; oni imajo tako lepe pašnike, da jim veliko večdo- bička verže, živino poleti na pašo dajati, kakor jo rediti v hlevu. Sred majnika jo tedaj ženó na pašo, kjer ostane celo poletje noter do jeseni, dokler je vreme zato. O vsih svetih pride iz paše večidel domú.

Skor povsod postavljajo krave v hlevu tako, da naj lepši in naj večji perva stoji, za njo pridejo poredoma manj lepe in manjši.

Za snažnost molznih krav skerbijo na vso moč, zato vsako jutro vsako šterglajo in češejo (kertačijo), potem pa oribajo s slamo. Vsaki teden dvakrat umivajo z mjlnico (žajfnico) repov šop in ga enmalo ostrižejo s škarjami, preden ga zavežejo. Gnoj kidajo vsaki dan dvakrat iz hleva in počedijo vse čisto in pomijejo tudi tla za živino. Je bilo vse to storjeno, potresejo prav drobnega peska tudi tam, kjer krave stojé. Kdor ni vidil, skor ne bi verjel, kako holandski kmetje čedijo in snažijo živino v hlevu.

Tudi pozími ne nastiljajo molzni živini, ktera leži na tlaku (fláštru), se vé da na čednem kakor miza. Le kadar krava teleti, ali če zbolí, dobi obilo čedne nastelje, dokler ji je mehka postelja potrebna. Samo po sebi se lahko razume, da brez nastelje so pa krave le v tacih kmetijah, kjer se pečajo edino le z mlekarijo. Kjer pa zraven mleka-rije kmetje tudi obdelujejo polje in jim je tedaj gnoja potreba, tam nastiljajo kravam s slamo vsako noč.

Tudi v klaji so holandski kmetje kaj kaj natančni. Pokladajo živini le dvakrat na dan: zjutraj ob petih, in popoldne ob štirih. Klaja obstoji iz dobrega sená, kteremu tú in tam primešajo slame. Navadno rajtajo 20 funtov sená na vsakratno klajo, — to je gotovo obilna piča.

Napajajo živino v hlevu; vsak hlev ima svoj vodnjak (svojo štirno).

Kadar je živina snedla in se napila, in ko je hlev izkidan in scer osnažen in s peskom povsod potresen bil, začnó krave molsti; posode, v ktere molzejo, so pocinjene kotlene (kufrene).

Za molzne krave ne izbirajo povsod naj večjih in naj težjih, ampak telíce srednje velikosti, in take, ki so scer naj lepši postave in od kterih so matere dobro znane zavolj veliko mleka. Skušnja večletna jih je učila, da za njih mehke pašnika v dolinah ni velika in teška živina dobra, ker taka bi poteptala preveč pašnikov in bi pokončala preveč trave. Zraven tega dobro vedó, da velika živina potrebuje veliko klaje, da najpred

svoj život preredi in potem še le mleko dela; za tega voljo se jim prevelike krave koristne ne zdé, in če lih so jih doma priredili, jih raji mesarju prodajo in za skupljeni denar si kupijo manjši živino.

Tako ravnajo v vsem umno s svojo živino, pa ne, da bi kdo mislil, le veliki posestniki, ampak vsak kmet dela tako. Umna živinoreja gré tam od očeta na sina, kakor neumna v družih deželah, kjer kmet nobenega zapopadka od snažnosti, čednosti, rednosti nima. (Dalje sledí.)

Gospodarske skušnje.

(*Vestfalenske svinske gnjati so po celem svetu naj bolji čistljane*). Mikavno bo tedaj zvediti, kako jih Vestfaljci sušé; — takole: ko so prešiča zaklali, dajo gnjati (Schinken) 8 do 10 dní sušiti na zraku, da večí del vodenega iz njih izhlapi. Potem jih položé v slano vodo, da v nji ležé spet 8 do 10 dní; za tem jih pomočijo v močno žganje, v kterem so bile zmučkane brinove jagode namakovane. Čez malo časa jih vzamejo iz tega brinjevca in jih obesijo v dimnik sušiti, kjer posebno z brinjevim lesom kurijo, pa tako, da se gnjati sušé v bolj merzlem, ne pa v vročem dimu.

(*Na Angleškem pitajo prešiče z graham*); meso je po grahu posebno dobro, in mast naj manj vdarja skozi kožo.

(*Stene poslopja obvarje moče in smerzline*) sledeči firnež: Na 1 funt na žerjavici sogretega lanenega olja se dá 4 lote zdrobljene smóle in 8 lotov svinčene gladíne (Bleiglätte). Ta zmes naj vre pri ognju potem tako dolgo, da v njo vtaknjena palčica rujavéti začnè. Poleti, kadar je prav vroče, se s tim smolnatim firnežem premažejo stene poslopja, naj bo iz cegla ali ila. Ko se je namáz o 2 ali 3 dnéh posušila, se namažejo stene tako še trikrat. Komur temna barva te namazi ni všeč, naj stene potem s kakoršno koli oljnato barvo premaže. — Z gori povedano mero tega firneža se dá 18 kvadrat-čevljev štirikrat premazati.

(*Kaljivost semena*) se dá zvediti naj gotovše takole: V gubé mokre volnate cunje, ki se pet- ali šestkrat vkup zloží, se seme položí, in cunja na gorkem, pa vedno mokra derží. Ako začnè seme kaliti o navadnem času, je to gotovo znamenje, da je frišno in dobro.

Liburnski marún.

V celi Istrii rase marún (kostanj) samo po slede- čih od juga k severu tikoma ležečih občinah (srejnah.)

1. Beršeska: ga ima malo, in to samo na desni strani od grada Beršeca do Moščeniške meje. Na levi strani proti Plominu ni več zemlja za-nj.

2. Moščeniška: rase po celi občini, pa je le redko nasajen.

3. Lovranska: Lovranščina je prava domovina Liburnskemu marunu; tukajšna zemlja je posebno za-nj, lepi marunski gojzdiči so semtertje po celi občini, in on dá Lovrancem, ako obrodí, lep dobiček.

4. Veprinaška: tudi po vsi Veprinaščini rad rase; ali vendar ga Veprinčani ne pridelujejo toliko, ko sosedje njih — Lovranci.

5. Volosko: ta občina ima malo zemljiš, zato tudi nima mnogo maruna; več ga ima semo spadajoča podružnica Opatija.

6. Kastavska: v celi veliki Kastovščini rase marun samo v podružnici Rukavcu, in po nje okolici na Veprinaški meji; drugod okoli se ga ne najde razun kakšnega posamnega stebila; ali pravi marunski kraji so Lovranščina, Veprinaščina, Opatija, in nekoliko Moščeniške Drage.

Te občine leže vse na juterni strani gore Učke (monte maggiore) in tako imenovane Veprinaške in Kastavske gore; so precej bregovite, in imajo malo ravne zemlje. Marun rad rase do blizo srede Učkine višine, in precej više kakor ters. V vsaki občini je saj jeden ali več mož, ki umejo dobro marun cepiti (ker vsak tega ne zna) in ki imajo zato potrebno sprav. Take najmejo drugi gospodarji, da ga jim grejo cepit za plačilo. Liburnski marun ni povse tako debel, ko laški; pa je vendar prav lep in sladak; to se vé, da bo pri samem primorji lepši in slaji, kakor visoko v podgorji.

Pri klatitbi v zernu nabrani marun imenujejo brnac, ki ni zelo štiman, ker je rad červiv. Nabrane ježice se vsipajo na kupe, kjer se nekoliko tednov pusté, da se nekoliko vgodé, in kar ga iz njih nadolbejo, se imenuje dubenac, ktereга na tri dele prebirajo, nar debelejega in srednjega za prodajo, drobnega pa za dom. Prav debelim zernom rečejo kobolci, samim luskam brez jederca pa luščaci. Kodar je že marun pobran, ga hodijo otroci še sledit, in to imenujejo poltkovati. Letos ga je dolgo časa strašna suša zadržavala, ter se je mislilo, da ga nič ne bo; ali ko je nadežilo, se je na enkrat, kakor tukaj rekó, zažiríl; in kolikor više v podgorji, več ga je bilo. Prišel je ljudém ko nebeška mana, ker jim je vse drugo suša, vino pa plesnjavina vzela; prodavali so ga cent po 6 do 8 in še več goldinarjev; nar več se ga zvozi v Reko in Terst, nekoliko tudi v druge ilirske in dalmatinske primorske mesta. Le škoda, da tukaj marunoreja ne napreduje, kakor bi lahko napredovala; ali temu je uzrok: pomanjkanje pravega ljudskega poduka, ker naše šole so večidel le mornarjem in tergovcem namenjene.

J. V.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Sneg rodoviti zemljo.

Marsikdo utegne misliti, da je sneg za zemljo brez vse posebne koristi, ali da merzla vlažnost, ki jo sneg po ledeninah širi, bi utegnila celò škodovati zeliščem in drevju. Al skušnja toliko stoletij nas učí drugač.

Sneg je naj boljša odeja, ki jo narava zeliščem in drevésom dati zamore zoper škodljivost ojstreга mraza. Čeravno je sneg na videz merzel, brani zemljo vendar mraza, ohrani semenski kali potrebno toploto in jo razvija s svojo soliterno vlažnostjo. Modri Stvarnik dela tedaj že ta letni čas, česa je za ohranjenje njegovih stvari treba, in napravlja za prihodnost blagoslov, ki ima nas in toliko žival rediti. Narava je vedno delavna, tudi ko se na videz zdí, da počiva, in nam pripravlja

obilo dobrega, tudi ko se zdí, da nam ga jemlje. Spoznajte tudi v tem, bratje moji, dobrotljivo previdnost milega Boga. Glejte kako dela tudi ob nar ojstrejšem letnem času, da bi blagor naš pospešila; kako neprenehoma za nas dela, in nam skrivaj delí bogastva narave in pri vsem tem še naše pripomoči ne terja.

Kar se godí vsako zimo dobrotljivega za naravo, to se dela vsaki dan za ohranjenje ljudi. Kar se nam danes nekoristno dozdeva ali celò škodljivo, nam je pozneje v prid in srečo. In ko menimo, da se Bog z našimi zadevami ne pečá, napravlja že skrivaj, česa je treba, da nas reši iz te ali úne nadloge, nam to ali uno podelí. Kolikokrat se v svojem pričakovanju prijetno goljufamo! Ko se nam kakšna nadloga bliža, menimo berž, da nas bo konec. Al glej! — izid pokaže še le očitno, da pospešiti srečo našo je treba bilo nadlog, ki so nas zadele.

Bog pa ni zemlje le edino zato pogernil s snegom, da bi jo grel, temuč tudi zato, da bi jo rodovital. Koliko truda nam je treba, da njivo pognojimo, kakor gré! In kako lahko doseže narava ta namen! V snegu je skrita neka moč, ki ni manj koristna, ko dež in vsako drugo gnojenje. Ko se sneg na soncu omehčá ali topí pri južnem vremenu, se cedí njegova soliterna vlažnost globoko v zemljo in napolnuje ceví ali korenine zelišč z življenjem in z rodovitnostjo obilno. Kdo bi se ne spomnil pri tem prilike, v kateri nam Bog blagoslovni vspeh svoje besede pred očí stavlja: „Kakor dež „in sneg pade z neba, pa se nazaj ne verne, temuč „zemljo moči, jo rodoviti in ji rast daja: taka naj bo „tudi z besedo, ki iz mojih ust gré; prazna se nima k „meni poverniti, temuč naj stori, kar mi je všeč, in naj „spelje, za kar jo pošljem“.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

(Dalje.)

§. 5. Mesta ¹⁾.

Vsa zemlja, ktera je Rimljanom pod političnim imenom Norikum znana bila, je bila prvotna domovina vindiškega plemena. Pozneje je celtogališko pleme Bojev privihralo v Norikum, Norejo poborilo in Norčane sprijelo kot zaveznike svoje. Cesar te zgodbe omenja v popisu vojske gališke ²⁾.

Težko je dokazati, kako deleč so se Boji razširili po noriški zemlji, ali vendar, ako na imena noriških mest se ogledujemo, vidimo, da niso samo od Batavodura (današnje Pasave) kraj levega pobjezja Dunaja se naselili, temoč tudi kraj pravega dolí do meje Norika, ktera je pri današnjem Klosterneuburgu iskati. Odsedanje gornjo-austrijske pokrajine so obsedli okrožje od reke Aníže (Enns) do reke Ina. V dandanašnji vojvodini štirski niso bili dosti čez rotenmanske Tore prišli, v katerih okolici je bojiško mesto Grabromagum stalo.

Naj preje hčemo tukaj celtiške mesta, ki so ležale v Noriku, pregledati, in njihov pomen izsledovati po jezikoslovnih preiskavah.

Nar imenitniše mesto galiških Bojev v Noriku se naselivših je bilo: 1. Bojodunum ³⁾, današnji Innstadt na ustju reke Ina, kjer se v Dunaj (Donavo) steka. Ime mesta pomeni terdnjava Bojev ⁴⁾, ker

¹⁾ Forbiger, Handb. der alten Geog. str. 325. 326. — ²⁾ Caesar Bellum Gall. I. 5. „Bojosque qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreamque oppugnant receptos ad se socios sibi adsciscunt.“ — ³⁾ Itinerar Antont. Tab. Peutinger. — ⁴⁾ Zavoljo noriških mest